

Dag Sandahl.

LUTHERS SYN PÅ NATTVARDEN

Mycket av vad som framförs som "lutherskt" är i själva verket något annat än vad Luther själv menade. Det gäller inte minst frågan om nattvarden. Med utgångspunkt från bevarade dokument om hur Luther förvaltade sakramentet har Jürgen Diestelmann, församlingspräst och Lutherforskare i Braunschweig, i en bok analyserat luthersk uppfattning om sakramentet. Den för sin nattvardssyn så kritiserade högkyrkligheten är mycket luthersk, konstaterar här kontraktsprosten, teol. dr. Dag Sandahl, Två systrar.

I efterhand och som bilden avtecknar sig i vanligt kyrkligt församlingliv ter sig den kaotiska reformationstiden egendomligt konfliktfri. Martin Luther anslog teser på Slottskyrkans port i Wittenberg (om han nu gjorde det) och så rullade det hela igång. Fronten var emot Rom. Med tiden blev vi lutheraner och det är vi nu. Fast vilken Luther vi knyter an till kan diskuteras, med Jan Redins ord om kyrkoherden på landet: Mången Luther hade han mött! Martin Luther kan användas emblematiskt i skilda sammanhang, från sinnebilden för individen som oförskräckt träder upp för sin övertygelse till fursteslickaren som anpassar sig efter maktens intresse.

Med Carter Lindbergs bok *The European Reformations* (Blackwell, 1996) fick vi en genomgång av reformationsskeendet där motsättningarna kom till uttryck. Det var alls inte självklart vilken väg som skulle följas och diskussionerna rasade. Somligt från 1500-talets teologiska debatter ter sig förbryllande om än kanske i sitt sammanhang logiskt. Annat blir påminnelser om fronter som drogs mot Karlstadt och Münzer, mot Zwingli och Calvin.

Komplicerat skeende

Främst fungerar en bred historieskrivning som Lindbergs som en påminnelse om ett komplicerat skeende, där utgången aldrig var självklar och där vägvalet inte var enkelt. Reformationstiden är olika reformationsrörelsers lösningsförsök på samtida problem - och dessa rörelser var både flera och olika. I denna tid möttes de olika temperamenten och analytikerna; somliga försiktiga och auktoritetsbundna, andra friare och somliga mycket fria. Lindbergs breda teckning av 1500-talet är en läsoplevelse. I ett litet språkområde som värt är det väl enklast att läsa den på engelska 440-sidiga böcker blir sällan översatta om de handlar om teologihistoria.

Jürgen Diestelmans bok *Actio Sacramentalis* tar närmast utifrån insikten *lex orandi, lex credendi* upp frågan om sakramentsförvaltningen - eller som undertiteln lyder: *Die Verwaltung des Heiligen Abendmahles nach den Prinzipien Martin Luthers in der Zeit bis zur Konkordienformel*. Jürgen Diestelmann är väl känd i Sverige, under fyra decennier har han publicerat sig och visat sig vara en lärd Luther- och liturgiforskare, som också läser svenska. På egen hand kan han alltså polemisera mot Bo Ahlbergs mening (i avhandlingen *Laurentius Petris nattvardsuppfattning*, 1964) att det skulle vara svårt att få besked om Luthers konsekrationssuppfattning.

Just genom att granska och ställa i relief Luthers förvaltande av nattvarden mejslar han fram en luthersk nattvardsteologi, som sträcker sig vida utöver det som i

protestantisk tradition skulle gälla som "lutherskt". Han skriver programmatiskt inte bara för fackteologer, utan vill med sin forskning ge dem som brukar gå till nattvarden fördjupade insikter. Så har han också arbetat som församlingspräst i Braunschweig och sett till att hans forskning relaterat till församlingens liv. Hans imponerande lärdom är inte den kammarlärdes, utan den systematiskt skolade pastoralteologens vetande.

Martin Luthers ställningstagande

är glasklart. Från reformationstidens början och till sin död hävdar han Kristi verkliga närvaro i nattvarden. Instiftelseorden är *Heisselworte und Thettelworte*, ord som Gud befallt ska sägas och som skapar vad de säger. Dessa ord är *potissima et principalis actio in Sacramento*. Gränsen mot Zwingli är dragen - men också mot talrika kontrahenter som på denna punkt hävdade något annat än Luther. Alla buntades av Luther samman under beteckningen "zwinglianer", indirekt också Melanchthon.

Melanchthon uppfattade nämligen orden "tag och ät, detta är min kropp" som de egentliga instiftelseorden, varför tonvikten kom att ligga på mottagandet. För honom handlade det inte om ett sakrament utan bruket: hanc meam propositionem: nihil habet rationem sacramenti extra institutum usum. Att detta varit en nattvardsteologi som förts vidare inom delar av lutherdomen behöver man inte påpeka, men luthersk är inte tanken.

Zwingli för sin del tolkade orden "gör detta till min åminnelse" som en uppmaning att samla det troende folket till tacksägelse. Konsekrationsorden verkade ingenting med brödet och vinet - och detta var skillnaden mellan Luthers uppfattning och hans, menade Zwingli i sitt berömda yttrande om "der Span" mellan de båda teologerna.

Luthers syn på de konsekurerande instiftelseorden får naturligtvis följder för hur man ser på det som blir över vid nattvardsfirandet. I Wittenberg visste man sig vara i överensstämmelse med Kyrkans gamla Tradition, när det var självklart att med vördnad behandla det konsekurerade. I Leipzig påstods att konsekrerat vin hälldes ut på jorden, ett påstående som förskräckte. I Wittenberg förtärdes det som blev över i kalken. Det som en gång är konsekrerat är Kristi kropp och blod.

Adjunkten Märta Schultz var kyrkvärd och sedermera hederskyrkvärd i Kalmar domkyrka. Som mycket ung präst firade jag högmässa. I sakristian frågade hederskyrkvärden: "Herr pastor, varför eleverar ni?" jag svarade: "Det gör jag i lutherskt nit." Efter att ha läst Diestelmann måste jag konstatera att det var ett väldigt bra svar. Då hade jag lärt mig något om detta i kyrkodagsboken Välsignelsens kalk (1962), där Eric Segelberg undervisat. I svensk högkyrklighet finns en mycket tydlig luthersk sakramentsteologi. Den misstänkliggjordes som romersk på 1950-talet (och väl också i den »nyprotestantiska» tid som är vår).

Ekumeniska frågeställningar

Jürgen Diestelmann har på ett berikande sätt komplicerat den sortens polemik och ställt lutherdomen i en ekumeniskt fruktbarande och förpliktande position. Boken avslutas nämligen med ett resonerande avsnitt om moderna ekumeniska frågeställningar, där Diestelmann (med E.A. Peters och hans otryckta doktorsavhandling från Concordia Seminary 1968) pekar på hur relevanta

reformatörernas frågor om nattvarden är i dagens debatt, och hur viktigt det är att göra reda för den teologi som ligger bakom sakramentsförvaltning och ämbete. När man inte gör det, kommer det lutherska bidraget inte att vara trovärdigt; det som betonas i samtal med Rom och de ortodoxa försvinner i samtalet med de reformerta. Påpekandet är spetsigt, men dessvärre bara alltför sant.

Som sagt: 440-sidiga böcker blir sällan översatta om de handlar om teologihistoria. För dem som läser tyska blir det så mycket angelägnare att tillgodogöra sig Diestelmans bok och gå in i de nattvardsstrider som utspelade sig i Hildesheim, Lübeck och Danzig. Wolferinus, Besserer, Hachenburg, Crage och Saliger liksom den väldige Chemnitz förser oss med argument och ställningstaganden.

Så kommer det att stå klart vad som egentligen är lutherdom och vad som inte är det. Just med hjälp av Diestelmans bok blir begreppet "luthersk" inte bara ett slagord att postmodernistiskt tolka efter behag, utan ett begrepp som fylls med teologiskt innehåll och som låter sig avgränsas. Att Diestelmann dessutom tagit fram och publicerar ett källmaterial, varav somligt tidigare varit mycket svåråtkomligt, måste särskilt framhållas. Genom sin arkivmöda låter han döda teologer komma till tals och göra teologi levande och teologiska motsättningar gripbara.

Jürgen Diestelmann: ACTIO SACRAMENTALIS. Die Verwaltung des Heiligen Abendmahles nach den Prinzipien Martin Luthers in der Zeit bis zur Konkordienformel. Verlag der Lutherischen Buchhandlung, Gross Oesingen, 1996. 436 sid. ISBN3-86147-003-9.

e-post till: "[Luther in Braunschweig](mailto:)"

[Zurück zur](#)

